

Szláv–magyar lexikai-szemantikai egyezések a Kárpát–Balkán térség nyelvjárásaiban

A modern nyelvészet nagy figyelmet fordít a nemzeti nyelvek közös törvényszerűségeinek, kialakulásuk és fejlődésük alapvető tendenciáinak tisztázására, mindez pedig elképzelhetetlen nyelvjárásaik sokoldalú és mélyreható tanulmányozása nélkül. Közismert tény, hogy a nyelvjárás a nemzeti nyelv egyik változata. Ugyanakkor történelmi kategória, amelynek fejlődése elválaszthatatlan kapcsolatban van a társadalom történetével. Amint A. M. PESKOVSKIJ megjegyzi, a nyelvjárás mind a mai napig „olyan fő kutatási terület, amely leginkább felöleli és feltárja a nyelvi élet titkait”.¹ Ezért tartozik napjaink nyelvtudományának aktuális és fontos feladatai közé a nyelvjárás sokoldalú vizsgálata a nyelvjárás rendszer minden síkján.

Az utóbbi évtizedekben a különböző országok nyelvészei nagy figyelmet szentelnek a kárpát—balkáni nyelvterület (nyelvjárás-terület) nyelvöldrajzi tanulmányozására; intenzív, komplex jellegű kutatásokat folytatnak, amelyek egyben a modern történelmi, nyelvi, etnográfiai, archeológiai stb. vizsgálatokban is perspektívát nyújtanak.

A kárpát—balkáni térség nyelvi (nyelvjárás) tekintetben bonyolult, egymással kölcsönös kapcsolatban levő, történelmi-összehasonlító, nyelvjárás jellegű problémák egységét képezi, és lehetővé teszi sok fontos általános elméleti kérdés megoldását, mint például: a rokon és nem rokon nyelvek (nyelvjárások) érintkezése és kölcsönhatása az elmúlt koroktól napjainkig.

Tanulmányunk nem tér ki a Kárpát—Balkán térség nyelvjárásainak minden lexikai és szemantikai egyezésének leírására, mindössze a szláv—magyar lexikai és szemantikai párhuzamos megnevezések néhány kronológiai csoportját ismertetjük, meghatározzuk az érintkezések jellegét, hogy a jövőben lexikai-szemantikai síkon retrospektív szempontból rekonstruálhassuk e két terület kapcsolatainak általános képét. Nem kétséges, hogy e kérdésben mennyire fontosak az átvételek, mint a migrációs mozgások következményeinek meghatározása, valamint a közös szláv szavak kimutatása, amelyek még az ősszláv nyelvjárások kialakulása előtti szakaszból valók. Mint V. M. TOPOROV és O. N. TRUBACSOV megjegyzi, a kérdés megoldásánál

¹ ПЕШКОВСКИЙ А. М.: Объективная и нормативная точка зрения на язык. — В кн.: ПЕШКОВСКИЙ А. М. Избранные труды. М., 1959, стр. 51—2.

abból kell kiindulni, hogy minél több nyelvben van elterjedve az illető lexéma, annál valószínűbb a megnevezés őseurópai (összláv, közös szláv) természete.²

A Kárpát—Balkán nyelvi (nyelvjárási) térség számos migrációs jelensége folytán, amelyek kapcsolatban vannak a legszélesebb nyelvi érintkezésekkel, jelentős érdeklődésre tarthat számot a lexikai-szemantikai kutatások szempontjából.

E térség intenzív, nyelvi szempontú kutatása a XX. század 70-es éveiben kezdődött el, tapasztalt nemzetközi dialektológus-gárda kapcsolódott be a Szovjetunióból, Bulgáriából, Magyarországról, Lengyelországból, Csehszlovákiából és Jugoszláviából a „Kárpáti nyelvjárási atlasz” (OKDA) anyaggyűjtési és szerkesztési munkálataiba.

Az összegyűjtött és részben már térképezett jelentős lexikai és szemantikai anyag lehetővé teszi, hogy elsődlegesen a szavak két nagy csoportját alakítsuk ki és jellemezzük: 1. ősrégi szavak, amelyek egy része még az összláv lexikai alaphoz tartozik, amikor a szókinszbeli és a jelentésbeli egyezések egy része kialakulhatott külön is és párhuzamosan is, valamint önállóan néhány nyelvben (nyelvjárásban) és 2. későbbi keletű szavak, szubsztrátum lexémák, amelyek mélyebben interpretálják a migrációs mozgásokat a különböző területeken, lehetővé teszik az átvételek kimutatását.

A szóképzés régebbi rétegéhez, amelyek közősek a szlávoknál és a magyaroknál, a következő szavakat sorolhatjuk³: баран — m.⁴ *bárány*, оор. барань, борань, ор. баран, belorusz баран, ukr. баран, ócseh *baran*, *beran*, cseh *beren*, szlk. *baran*, le. *baran*, felsőszorb *boran*, alszorb *baran*, szb.-hv. баран, amely az összl. **baran* formára vezethető vissza.

A szláv nyelvekben nincs a szó eredetére vonatkozó általánosan elfogadott magyarázat. Hasonlítják a görög βριων, az albán *berr* 'juh, aprómarha' szavakkal, de ez hangtani szempontból ütközik nehézségekbe. Mások a tatár **bärän* 'kisbárány' szóból származtatják, de tudjuk, hogy a tatárok az oroszból vették át. Egyes kutatók felteszik a szó azonos *bor-* tövének *-an* képzős származékát, amely az or.-ban боров, az оор.-ban боровь 'vadkan és herélt bárány'. Ettől eltérő vélemények is vannak.⁵

A magyarban a bárány 'fiatal juh, bárány' már 1194-től előfordul írásos dokumentumokban, és a nyelvészek egy része az ószlk. *baran*-ból származtatja 'fiatal juh' jelentésben, mások a *bárány* etimológiáját tisztázatlannak tartják.⁶

берёка — m. *berkenye* (*Sorbus torminalis*), ukr. берека 'galagonyabokor' (*Crataegus*), blg. брекиня 'vad vörös berkenye', szb.—hv. брекина 'berkenye',

² ТОПОРОВ В. М., ТРУБАЧЕВ О. Н.: Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. М., 1962, стр. 63.

³ A magyar és szláv nyelvben meglévő sok lexikai-szemantikai egyezést egy előadásban lehetetlen felsorolni. Ezért itt csak a *B* betűvel kezdődő néhány lexikai egyezésre térünk ki, és felsorolunk néhány példát a „Kárpáti nyelvjárási atlasz” feltérképezett anyagából.

⁴ Rövidítések: blg.=bolgár, le.=lengyel, m.=magyar, mac.=macedón, óle.=ólengthyel, óm.=ómagyar, оор.=óorosz, or.=orosz, ószl.=ószláv, ószlk.=ószlovák, ósszl.=ósszláv, szb.-hv.=szerb-horvát, szlk.=szlovák, szln.=szlovén, ukr.=ukrán.

⁵ L. Етимологічний словник української мови. т. I. К., 1982, стр. 138—9.

⁶ L. TESz. I, 245.

szln. *brek*, mac. *bréka*, cseh *brek* (*breknye*), szlk. *brekyňa*, le. *brzek*, felsőszorb *brekovec* 'szederfa', ami végső soron az ősszláv **berk*, **bērka* alakra vezethető vissza. A szó közvetlen forrása a szláv nyelvekben nincs tisztázva.

A magyarban a *berkenye* lexéma 1055-től fordul elő írott emlékekben ugyanazzal a jelentéssel, etimológiai forrásnak a délszláv брекыня-t vagy az őszlk. *brekyňa* alakot tartják (TESz. I, 285).

буйвол — m. *bivaly*, óor. биволь, ószl. боуиволь, or. буйвол, ukr. буйвіл, belorusz буйвол (баволь), blg. бивол, szb.-hv. бивō (genitivusi alak бивола), cseh *buvol*, ócseh *byvol*, le. *bawoł*, *bajwōł*, felsőszorb *buwoł*, amely a latin *būbalus*, vulgáris latin **buvalus* alakra vezethető vissza.

A m. *bivaly*, nyelvjárási *bivaj*, *bihal* 1193-tól fordul elő írásos emlékekben, délszláv vagy őszlk. jövevényszónak tekintik, vö.: *bivol* 'ua'.

берлога — m. *barlang*, ószl. бѣрлогъ, óor. берлога 'erdő', бѣрлогъ 'barlang', or. берлога, ukr. берлога, барлиг 'szalmából való alom', blg. бѣрлок 'szemét, zavaros moslék', szb.-hv. брлог 'disznóól, vacok, szemétdomb', szln. *brlóg* (genitivusi alak *brłoga*) 'barlang, menedékhely', cseh *brloh* 'vacok, kalyiba', le. *bartóg* 'szalmából való alom, szemét, piszok,' felsőszorb *borloch*, alszorb *barlog* 'szalmából való alom', az ősszl. **brloga* alakból, amely a **brl* tőből alakult -og képzővel, mint az szb.-hv.-ban брлог 'piszkos, tisztátalan', *brłota* 'tisztátalan ember'. Az ősszl. alak, ahogy a kutatók megjegyzik, kapcsolatos az irodalmi *burlas* 'piszok', *burlungis* 'lápos, mocsaras hely' szóval.

Az írásos emlékek a m. *barlang* szót 1082-ben rögzítik 'földkéregben levő üreg' jelentésben. Feltételezik, hogy az őszlk. *brloga* alakból való (TESz. I, 252—3). Véleményünk szerint a lexéma ilyen korai előfordulása a magyar írásos emlékekben nem nyújt kellő alapot hasonló következtetésekre. A IX. század végén a magyar nomád törzsek átmentek a Kárpátokon, és délnyugat felé vonultak a Dunához, és csak a XI. század végén, a XII. század elején mennek újból északkelet felé, újabb és újabb területeket foglalva el lakóterületül. Csak ebben az időben lépnek közvetlen kapcsolatba a nyugati szlávokkal, köztük a szlovákok elődeivel. Ezért feltételezhető, hogy a magyar *barlang* szót a magyar törzsek már jóval korábban átvették a keleti szláv törzsektől, akkor, amikor még megvoltak az orrhangú magánhangzók, azaz a IX. századig.

A régebbi szláv—magyar lexikai egyezésekhez sorolhatók még más lexémák is: m. *bab* (1211)⁷, óor. бобъ 'ua.', ősszl. **bob*; — m. *baj* (1260), óor. бои, ősszl. **baj*; — m. *bajnok* (1215), szb.-hv. бойник, blg. бойник; — m. *bálvány* (1109), óor. бълванъ, megvan minden szláv nyelvben 'kőoszlop, tömb' jelentésben és még 'szobor', 'bálványoszlop', 'nagy kő', 'sziklatömb' jelentésben; — m. *barát* (1200) 'testvér, bajtárs' óor. братъ, ősszl. *bratъ*. Mindegyik szláv nyelvben elterjedt; — m. *barázda* (1086), óor. борозда, ősszl. **borzda*, ebből alakultak a megfelelő szók az összes szláv nyelvben; — m. *barkóca* (1257) 'a vörös berkenye egyik fajtája', szln. *brékovec*, felsőszorb

⁷ Zárójelben adjuk a szó első előfordulásának időpontját a magyar nyelvemlékekben.

brekowc, ami az ódélsláv *brekovic*a alakból való; — m. *bodza* (1174) (*Sambucus*), ósszl. *bъzъ+oje, ebből van a blg. бъзе, szln. *bāzje*, *bezjè*; — m. *bolgár* (1138), óblg. *bъlgаръ; — m. *bolha* (1230), óor. бльха, ósszl. bļcha, rokon az irodalm. *blusà*-val; — m. *borostyán* (1282) (*Glachoma hederacea* L.), ósszl. *brъščan, *broštjan, innen van a szb.-hv. *břstan*, a bolgár бръшлян és több más lexéma.

A későbbi keletű lexémákhoz — amelyek mélyebben interpretálják a migrációs mozgásokat a különböző területeken és lehetőséget nyújtanak a konkrét nyelvekből való átvételek kimutatására — sorolhatók: 1. a keleti szláv (később ukrán)—magyar egyezések (párhuzamok); 2. a nyugati szláv (később cseh, szlovák, lengyel)—magyar paralelizmusok és 3. a délszláv (később szerb-horvát—bolgár—szlovén—macedón)—magyar egyezések.

Közismert tény, hogy a magyar nomád törzsek már a VII—IX. század folyamán érintkezésben voltak a keleti szláv törzsekkel, elsősorban a vjaticokkal, a szeverjánokkal és a poljánokkal. A magyar törzseknek ezek az érintkezései a keleti szlávokkal folytatódtak a IX. század után is már a Kárpát-medencében, tehát ezek a kontaktusok még huzamosabbak voltak. Ezért úgy véljük, hogy a magyar és a keleti szláv törzsek közötti érintkezések nem rövid ideig tartottak, mint Pauler (6—10 év) föltette és nem 100 évig, mint Molnár E. és V. A. Susarin hitték, hanem ennél huzamosabb ideig, kb. 250—300 évig tartottak, egészen a magyarok honfoglalásáig, s folytatódtak tovább is egészen a keleti szláv nyelvi egység felbomlásáig.⁸ Véleményünk szerint azok a nyelvészek, akik a magyar nyelv szláv jövevényszavaival foglalkoztak, nem értékelték kellőképpen ezt a tényt, s ezért gondolták azt, hogy a magyar nyelvben igen kevés a keleti szláv átvételek száma.

A keleti szláv jövevényszókhöz sorolhatók a magyarban a következő lexémák: m. *borona*<óor. борона; m. *cseléd*<óor. чельдь 'szolga, család', m. *dinye*<óor. дыня, m. *halom*<óor. хълмъ 'domb, halom', m. *igríc*<óor. игръць 'zenész', m. *ikra*<óor. икра, m. *iszap*<óor. исьпъ 'mocsár', m. *kerecset*<óor. кречеть 'tücsök', m. *lengyel*<óor. ладжанъ, m. *naszád*<óor. насадъ 'könnyű kis hadihajó', m. *rab*<óor. рабъ, m. *rozs*<óor. рожъ, m. *szégye*<óor. сѣджа 'halászháló', m. *szín*<óor. сѣнь 'eresz', m. *taliga*<óor. телѣга 'kétkerékű kocsi', m. *tanya*<óor. тоня 'olyan hely, ahol halásznak', m. *vajda*<óor. воєвода 'vezér, hadvezér, m. *veréb*<óor. веребии, воробей stb.⁹

A XI. század végén, a XII. század elején, amikor a magyarok fokozatosan telepedtek északkelet felé, a Kárpát-medence területén közvetlen és huzamos kapcsolatba lépnek a keleti szlávokkal, a mai ukrán lakosság elődeivel. Az ilyen kapcsolatok következtében a két nyelv és nyelvjárás között kölcsönhatás áll be, amelynek következtében sok ukrán szó került be a szomszédos magyar nyelvjárásokba és viszont, a kárpátontúli ukrán nyelvjárások számos magyar szót vettek át.

⁸ Részletesebben I. ЛИЗАНЕЦЬ П. М.: Малярські племена та їх історичні і мовні зв'язки з східними слов'янами (пізніше українцями). Зб. Слов'янсько-угорські міжмовні і міждіалектні зв'язки (науково-тематичний збірник). — Ужгород, 1970, стр. 51—82.

⁹ Уо. 29—32. 1.

A magyar nyelvben és nyelvjárásokban a következő ukrán jövevényszavak mutathatók ki: m. *babájka* < ukr. nyelvjárási бобал'ка 'karácsonykor készített galuska féle'; m. *berbenica* < ukr. nyj. бербеница 'hordócska (leginkább juhsajtra)'; m. *bida* < ukr. nyj. біда 'baj, szerencsétlenség'; m. *bráha* < ukr. nyj. брага 'malátával erjesztett italféleség kölesből'; m. *branka* < ukr. nyj. бранка 'szövőszék része'; m. *burján* < ukr. nyj. бур'ан 'gyom, dudva'; m. *csereda* < ukr. череда 'szarvasmarha csorda'; m. *cseresz* < ukr. черес 'széles, díszített bőröv', m. *kocserha* < ukr. кочерга 'szérvonó', m. *kutacs* < ukr. nyj. кутач 'kis vaslapát', m. *putyinka* < ukr. nyj. путин'ка 'gombafajta, mézszínű galóca', m. *zsámiska* < ukr. замишка 'kukoricaliszból készült étel, puliszka' stb.¹⁰

Természetesen a magyarok huzamos érintkezése a szlávokkal nem volt egyoldalú, hanem kölcsönös. A magyar nyelv legnagyobb hatással a kárpátontúli ukrán nyelvjárásokra, a keleti szlovák nyelvjárásokra és az északkeleti szerb-horvát nyelvjárásokra volt. E nyelvek irodalmi nyelvére (ukrán, szlovák, szerb-horvát) nem volt jelentős hatással a magyar nyelv, pedig a szláv nyelvek érezhető hatást gyakoroltak a magyar irodalmi nyelvre. A keleti szláv nyelvek ómagyar átvételei között megemlíthetjük az alábbi szavakat: óor. шишакъ < óm. sisak, óor. хотар < óm. chatár stb.

A kárpátontúli ukrán nyelvjárások magyar jövevényszavait három kötetes monográfiában dolgoztuk fel, amely az elméleti részen kívül nyelvjárási atlaszt is tartalmaz 530 térképpel, amelyből 410 lexikai, 77 szemantikai, 27 izoglossza térkép és 16 összesített térkép.¹¹ A kárpátontúli ukrán nyelvjárások hungarizmusai a mai napra jelentős mértékben archaizálódtak.

A magyar törzsek, amelyek a Duna mentén haladtak a Kárpát—Balkán térségre, a délszlávokkal (X. sz.) kerültek legelőször kapcsolatba. Valamivel később csatlakozott hozzájuk a nomád törzsek második csoportja, amely Erdélyen keresztül jött a Kárpát-medencébe. A délszlávok közül a szerbekkel és a horvátokkal volt a legközvetlenebb a kapcsolat, ezzel magyarázható a magyar nyelvben a sok szerb-horvát jövevényszó.

A szerb-horvát átvételekhez tartozik: m. *betyár* < szb.-hv. бѣцър 1. 'lusta', 2. 'bátor'; m. *kondér* < szb.-hv. kondir; m. *kukac* < szb.-hv. kúcac; m. *kupica* < szb.-hv. kűpica; m. *paprika* < szb.-hv. paprika; m. *paszuly* < szb.-hv. paszulj; m. *zátony* < szb.-hv. záton stb.

A bolgár jövevényszavak száma jóval kevesebb: m. *csata* < blg. чета; m. *esztergyályos* < blg. стругар; m. *gereben* < blg. гребен; m. *püvar* < blg. притвор; m. *rozsa* < blg. ржда stb.

Még kevesebb jövevényszó került a magyarba a szlovénból és nyelvjárásaiból;

¹⁰ Erről részletesebben l. ЛИЗАНЕЦЬ П. М.: До питання про українізми в угорській мові. — Тези доповідей та повідомлень до ХХ наукової конференції УЖДУ. Серія мовознавча. Ужгород, 1966, стр. 26—32.

¹¹ L. Lizanec P. M., Magyar—ukrán nyelvi kapcsolatok. A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyaga alapján. Uzshorod, 1970, 430. l.; Его же. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Венгерско—украинские межъязыковые связи. Будапешт, 1976, 683 стр.; Его же. Атлас лексичних маляризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. Ужгород, 1976, 327 стр.

ez is történelmi okokkal magyarázható. A bolgárok és a szlovénok is meglehetősen korán elvesztették a közvetlen kapcsolatot a magyarral és nyelvjárásaival. A szlovén jövevényszókhhoz sorolhatók: m. *járom* < szln. *jarem*; m. *mozsár* < szln. *mêžar*; m. *naspolya* < szln. *něšplja*; m. *patkó* < szln. *padkón*; m. *rőzse* < szln. *rôžje*; m. *szerencse* < szln. *sreča* stb.

A huzamos érintkezések során a magyar is hatott a délszláv nyelvjárásokra. Először a szerb-horvát nyelvjárásokra: szb.-hv. *бунда* < m. *bunda*; szb.-hv. *газда* < m. *gazda*; szb.-hv. *кефа* < m. *kefe*; szb.-hv. *лѣвча* < m. *lőcs*; szb.-hv. *пajташ* < m. *pajtás*; szb.-hv. *пѣјка* < m. *pujka*; szb.-hv. *хажгѣк* < m. *hajdú*; szb.-hv. *хѣцѣп* < m. *huszár*, óm. *chuszár* stb.¹²

A bolgárba jóval kevesebb magyar jövevényszó került be: blg. *вама* < m. *vám*, blg. *вашарь* < m. *vásár*, blg. *долман* < m. *dolmány*, 'hosszú, zsinóros kabát — magyar ünnepi nemzeti öltözet'; blg. *интов* < m. *hintó*; blg. *сабја* < m. *szablya* stb.

Még kevesebb a magyar jövevényszó a szlovén és a macedón nyelvben.

A magyarok közvetlen kapcsolatai a nyugati szlávokkal — úgy tűnik — valamivel később kezdődtek, mint a délszlávokkal, s jóval huzamosabbak voltak; a szlovák nyelvjárásokkal mind a mai napig közvetlen kapcsolatban vannak. Ezzel magyarázható, hogy a magyar nyelv nyugati szláv átvételei között legnagyobb a szlovák eredetű szavak száma, és viszont, a nyugati szláv nyelvek közül a szlovák nyelvjárásokban van a legtöbb magyar jövevényszó.

A magyar nyelv és nyelvjárások szlovák jövevényszavai közé sorolhatók: m. *akó* < szlk. *okov* 'fából készült edény a liszt mérésére'; m. *boróka* < szlk. *borovka*; m. *derék* < szlk. *driek*; m. *fricska* < szlk. *frčka*; m. *varkocs* < szlk. *vrkoč*; m. *villa* < szlk. *vidla* stb.

A cseh és a lengyel nyelv nyelvjárásai rövid ideig voltak közvetlen kapcsolatban a magyar nyelvjárásokkal, ezért ezekből a nyelvekből kevesebb az átvétel. A cseh jövevényszókhöz sorolhatók: m. *birka* < cseh *birka* 1. rövidszőrű bárány, 2. fiatal juh, m. *csésze* < cseh *čáša*; m. *kanca* < cseh *konice*; m. *poloska* < cseh *ploška* stb.

Még kevesebb a lengyel jövevényszók száma: m. *bricska* < le. *bryczka*; m. *galuska* < le. *gałuszka*; m. *mazurka* < le. *mazurka*; m. *szamorodni* < le. *samorodny* 'tokaji borfajta' stb.

A hatás természetesen kölcsönös volt. Legtöbb magyar jövevényszót a szlovákban, legkevesebbet a csehben és a lengyelben találunk.

A szlovák nyelv magyar jövevényszavaihoz sorolhatók: szlk. *cipov* < m. *cipó*; szlk. *dereš* < m. *deres*; szlk. *dengl'avý* < m. *gyenge*; szlk. *hurka* < m. *hurka*; szlk. *kofa* < m. *kofa*; szlk. *keľčik* < m. *költség*; szlk. *korhel'* < m. *korhely*; szlk. *lampaš* < m. *lámpás*; szlk. *somar* < m. *szamár* stb.

A cseh nyelvbe a legtöbb magyar jövevényszó szlovák közvetítéssel került. Közéjük sorolható: cseh *banovati* < m. *bán*; cseh *bago* < m. *bagó*; cseh *kepen* < m. *köpeny*;

¹² Részletesebben l. LÁSZLÓ HADROVICS, Ungarische Elemente im Serbokroatischen. Böhlau, 1985.

cseh *pajta* < m. *pajta*; cseh *salaš* < m. *szállás* 'a juhok és a pásztorok menedékhelye a havasokban' stb.

A lengyelbe is szlovák közvetítéssel került a magyar jövevényszók egy része: le. *boćkory* < m. *bocskor*; le. *balta* < m. *balta*; le. *bantować* < m. *bánt*; le. *hajtować* < m. *hajt*; le. *harc* < m. *harc*; le. *juhas* < m. *juhász*; le. *kurta* < m. *kurta* stb.

Dolgozatunkban a szláv—magyar lexikai-szemantikai egyezéseknek csak egy kis részét érintettük a Kárpát—Balkán térség nyelvjárásaiban, de ezek is tükrözik első-sorban a Kárpát—Balkán életvitel és kultúra jelenségeit, amelyek — az etnográfiai anyagokból ítélve — megőrizték az ősszláv kultúra elemeit.

A „Kárpáti nyelvjárási atlasz” lexikai és szemantikai anyagainak térképezésekor a Kárpát—Balkán térség nyelveinek (nyelvjárásainak) több közös lexémájára és szemémájára figyeltünk fel. A 105. sz. térképen például látható, hogy a *gun'a* lexéma 'téli felső ruha' jelentésben elterjedt a kutatott areál egész területén, kivéve a keleti ukrán és a moldáv nyelvjárásokat. Ugyanezen a területen elterjedt a *bunda* lexéma 'felső ruhadarab hosszú ujjal és szőrme béléssel' (107. sz. térkép); a 126. sz. térkép a *gat'i* elterjedését mutatja be 'házi szőtesből készült férfi alsónadrág' jelentésben stb.

A Kárpát—Balkán térség lexikai-szemantikai egyezései különös fontosságú történelmi értéket képviselnek mint adatforrások a szláv és nem szláv nyelvek történetének, az ősszláv történelemnek, és a kulturális-gazdasági kapcsolatot illetően is. Minél mélyebben tanulmányozzák a lexikai-szemantikai egyezéseket nemcsak az irodalmi nyelvben, hanem az érintkező szláv és magyar nyelvjárásokban, s minél jobban fogják tanulmányozni a szláv—magyar emlékeket az érintkező területeken, annál értékesebb anyagot kapnak a nyelvtörténeti, a szláv népek és szomszédaik régi történelmi kérdéseinek megoldásában, hisz nyelvükben tükröződnek a szláv földek őslakóinak történelmi tényei az anyagi kultúra és az ideológia vonatkozásaiban.

A szláv—magyar lexikai-szemantikai egyezések mély és sokoldalú tanulmányozása választ adhat olyan fontos kérdésekre, mint: 1. milyen más népekkel és etnikai csoportokkal volt kapcsolatban származását illetően az a lakosság, amely benépesítette a Kárpát és a Balkán területet; ezek etnogenetikai kérdések; 2. hogyan fejlődött a nép kultúrája, milyen állapotban volt a minősége a történelem különböző szakaszaiban. Ezek történelmi—kulturális kérdések; 3. milyen más népekkel, nyelvekkel (nyelvjárásokkal) volt kapcsolatban a Kárpát—Balkán térség lakossága, nyelve (nyelvjárásai), milyen hatások érték, s milyen hatást sugároztak ki. Ezek a törzsek közötti és nemzetek közötti kapcsolatokat érintő kérdések.

P. M. LIZANEC

Славянско—венгерские лексико-семантические сходства в говорах карпато-балканского ареала

В статье в хронологическом плане исследуются славянско—венгерские лексические и семантические сходства (параллели), определяется характер межъязыкового (междиалектного) контактирования на лексико-семантическом уровне в ретроспективном плане. В этой проблеме очень важным является определение заимствований, как следствие миграционных движений, и древних общеславянских слов, относящихся еще к периоду группировки диалектов праславянского языка.

Собранный для «Общекарпатского диалектологического атласа» большой лексический и семантический материал дал возможность выделить и охарактеризовать две большие группы слов: 1. древние слова, часть которых относится еще к общеславянскому лексическому фонду. Эти лексические и семантические сходства могли возникать параллельно в нескольких языках и отдельно, а также 2. позднейшие слова, лексемы-субстраты, которые глубже интерпретируют миграционные движения на различных территориях и дают возможность выявить заимствования. В виде иллюстрации приводится ряд примеров лексических и семантических сходств в славянских и венгерском языках (диалектах). Эти сходства отображают в первую очередь явления карпато-балканского быта и культуры и, судя по языковым и этнографическим данным, сохранили элементы праславянской культуры.

Чем глубже будут изучаться эти лексико-семантические сходства в смежных славянских и венгерских диалектах, чем пристальнее будут исследоваться славянские и венгерские письменные памятники, тем более ценный материал будет получен для решения проблемы истории языков, древней истории славянских народов и их соседей.

П. М. ЛИЗАНЕЦ